

Postanowienie z dnia 19 marca 2009 r.

III UO 2/08

Na mocy art. 401¹ k.p.c. można żądać wznowienia postępowania wówczas, gdy wskazany przez stronę wyrok Trybunału Konstytucyjnego dotyczy przepisu stanowiącego podstawę prawną decydującą o wyniku rozstrzygnięcia zaskarżonego skargą o wznowienie postępowania.

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar, Sędziowie SN: Herbert Szurgacz, Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 5 marca 2009 r. sprawy z wniosku Józefa S. Przedsiębiorstwa Budowlano Usługowego S.-P. s.j w S. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w R. z udziałem Anety K. o zasiłek chorobowy, macierzyński i opiekuńczy, na skutek skargi o wznowienie postępowania wnioskodawcy od wyroku Sądu Najwyższego z dnia 2 sierpnia 2007 r. [...]

o d r z u c i ł skargę.

U z a s a d n i e

Decyzją z dnia 23 marca 2006 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w R. ustalił, że Aneta K. podlegała ubezpieczeniom społecznym z tytułu zatrudnienia na podstawie umowy o pracę w spółce jawnej w S. - Józef S. Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe „S.-P.”, odmówił wnioskodawczyni prawa do uwzględnienia premii uznaniowej w podstawie wymiaru zasiłku chorobowego za wskazane w decyzji okresy od 13 września 2000 r. do 31 sierpnia 2001 r., przyznał wnioskodawczyni prawo do zasiłku chorobowego w okresach wskazanych w decyzji od 13 września 2000 r. do 24 sierpnia 2001 r. w określonych kwotach obliczonych od podstawy wymiaru w kwotach wskazanych w decyzji, uznał wypłacony wnioskodawczyni przez płatnika zasiłek chorobowy, zasiłek macierzyński, zasiłek opiekuńczy i zasiłek porodowy w określonych w decyzji wysokościach oraz stwierdził bezpodstawną wypłatę

zasiłku chorobowego za wskazane w decyzji okresy począwszy od 13 września 2000 r. do 31 sierpnia 2001 r., zasiłku macierzyńskiego od 13 grudnia 2000 r. do 12 czerwca 2001 r. oraz zasiłku opiekuńczego za okresy od 14 czerwca 2001 r. do 24 sierpnia 2001 r. w zawyżonej wysokości z uwagi na wliczenie premii uznaniowej do podstawy wymiaru zasiłku.

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Przemyśle wyrokiem z dnia 10 sierpnia 2006 r. [...] oddalił odwołanie płatnika składek od powyższej decyzji. Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia.

Wnioskodawczyni była zatrudniona u płatnika składek w pełnym wymiarze czasu pracy na stanowisku księgowej za wynagrodzeniem podstawowym oraz nagrodą uznaniową. W lipcu 2000 r. wnioskodawczyni otrzymała wynagrodzenie zasadnicze w kwocie 700 zł oraz premię w wysokości 2.500 zł. W okresie od 9 sierpnia 2000 r. korzystała ze zwolnień lekarskich od pracy. Płatnik składek wypłacił wnioskodawczyni wynagrodzenie za czas niezdolności do pracy, a następnie otrzymywała zasiłek chorobowy z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Od 13 grudnia 2000 r. wnioskodawczyni przebywała na urlopie macierzyńskim i pobierała z tego tytułu zasiłek macierzyński do dnia 12 czerwca 2001 r., od 14 czerwca 2001 r. do dnia 22 czerwca 2001 r. otrzymywała zasiłek opiekuńczy, a od 25 czerwca 2001 r. korzystała ze zwolnienia lekarskiego, pobierając wynagrodzenie za czas niezdolności do pracy, a następnie - w okresie od 2 do 24 sierpnia 2001 r. - zasiłek opiekuńczy i od 25 do 31 sierpnia 2001 r. zasiłek chorobowy.

Zgodnie z obowiązującym u płatnika składek regulaminem wynagradzania, nagrody i premie przewidziane w przepisach płacowych pracodawcy mają wyłącznie charakter uznaniowy i nie mogą być utożsamiane z premią regulaminową, ponieważ ich wysokość, zakres wypłaty i częstotliwość pozostawiono uznaniu pracodawcy. Zatem przyznana wnioskodawczyni premia nie mogła być wliczona do podstawy wymiaru zasiłku chorobowego, gdyż do podstawy wymiaru takiego zasiłku wlicza się tylko takie premie, których warunki uzyskania przewidują przepisy wewnątrzzakładowe i to pod warunkiem, że określają one pomniejszenie premii za czas pobierania zasiłku chorobowego. Zmniejszenie składników wynagrodzenia powinno przy tym w sposób konkretny wynikać z regulaminu, aby było ono sprawdzalne i mogło podlegać kontroli. Użycie w regulaminie ogólnego sformułowania, że pracodawca uznaniowo przyznaje nagrodę i uznaniowo ją zmniejsza lub zawiesza, nie daje możliwości skontrolowania pracodawcy. Uznaniowy charakter premii oraz uznanie, że nie była ona stałym

składnikiem wynagrodzenia w świetle przepisów płacowych, dowodzą, iż nie było podstaw do wliczenia premii do podstawy wymiaru zasiłku chorobowego.

Wyrokiem z dnia 9 listopada 2006 r. [...] Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Przemyślu oddalił apelację płatnika składek, dzieląc poczynione w sprawie przez Sąd Rejonowy ustalenia faktyczne oraz ich ocenę prawną. Powołując się na art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2005 r. Nr 31, poz. 267 ze zm., zwanej dalej ustawą zasiłkową), Sąd Okręgowy wskazał, że charakter premii należnej i faktycznie wypłaconej wnioskodawczyni wyłącza jej wliczenie do podstawy wymiaru zasiłku chorobowego. Według obowiązującego u pracodawcy od 15 kwietnia 1999 r. regulaminu wynagradzania (§ 5), pracodawca ma prawo do przyznawania indywidualnych miesięcznych nagród poszczególnym pracownikom według swego uznania (pkt 1); a wypłaty tych nagród ulegają zmniejszeniu lub całkowitemu zawieszeniu za okres pobierania przez pracowników wynagrodzenia za czas choroby, zasiłku chorobowego, świadczenia rehabilitacyjnego, zasiłku wyrównawczego, zasiłku macierzyńskiego i zasiłku opiekuńczego oraz innych okresów, w których pracownik nie świadczył pracy; o wysokości zmniejszenia lub całkowitym zawieszeniu wypłaty nagród decyduje samodzielnie pracodawca (pkt 2). W ocenie Sądu drugiej instancji, w sytuacji gdy zmniejszenie lub zawieszenie premii (nagrody) za czas zwolnienia lekarskiego jest uzależnione od uznania pracodawcy, to takiej premii (nagrody) nie można wliczać do podstawy wymiaru zasiłku chorobowego. W tym zakresie powołano się na stanowisko zawarte w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2005 r., III UK 33/05.

Wyrokiem z dnia 2 sierpnia 2007 r. [...] Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną płatnika składek. Sąd Najwyższy wskazał, że co prawda - stosownie do art. 42 ust. 1 ustawy zasiłkowej - nagroda otrzymana przez pracownika podlega co do zasady wliczeniu do podstawy wymiaru zasiłku chorobowego, jednakże, zgodnie z art. 41 ust. 1 tej ustawy, przy ustalaniu podstawy wymiaru zasiłku chorobowego nie uwzględnia się składników wynagrodzenia, jeżeli postanowienia układów zbiorowych pracy lub przepisy o wynagradzaniu nie przewidują zmniejszania ich za okres pobierania zasiłku. Przyznanie nagrody zależy od swobodnego uznania pracodawcy, a więc nie ma w zasadzie żadnych przesłanek jej nabycia. Skoro zatem nie ma przesłanek nabycia prawa do nagrody, to w ogóle nie jest możliwe określenie zasad jej zmniejszenia (pozbawienia) w rozumieniu art. 41 ust. 1 ustawy zasiłkowej, gdyż w

okresie pobierania zasiłku chorobowego przez pracownika, pracodawca najpierw musiałby przyznać pracownikowi nagrodę, a następnie ją zmniejszyć według zasad przewidzianych w przepisach o wynagradzaniu. Pracodawca może swobodnie nagrodę przyznać, a więc również swobodnie może jej nie przyznawać. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że do podstawy wymiaru zasiłku chorobowego nie mogą być wliczane te składniki wynagrodzenia (nagrody), co do których przepisy układów zbiorowych lub innych aktów normatywnych dotyczących wynagradzania nie przesądzają w sposób jednoznaczny, że pracownik traci do nich prawo w okresie pobierania zasiłku chorobowego. A więc wlicza się tylko te składniki, co do których z przepisów w sposób jednoznaczny i definitywny zarazem wynika, iż podlegają one zmniejszeniu lub całkowitemu zawieszeniu w okresie pobierania zasiłku chorobowego (tak w wyroku z dnia 11 maja 2005 r., III UK 33/05, OSNP 2005 nr 23, poz. 382 oraz w wyroku z dnia 11 listopada 2005 r., III UK 65/05, niepublikowanym). W wyrokach tych odniesiono się wprost do § 5 regulaminu wynagradzania obowiązującego u płatnika składek, uznając, że według tego przepisu o wysokości zmniejszenia lub całkowitym zawieszeniu wypłaty nagród decyduje samodzielnie pracodawca, a to oznacza, iż nie zostało przewidziane zmniejszenie świadczeń za okres pobierania zasiłku w rozumieniu art. 41 ust. 1 ustawy zasiłkowej. Taką też wykładnię tego przepisu przyjął w zaskarżonym wyroku Sąd Okręgowy. Co prawda, w uzasadnieniu wyroku z dnia 6 lipca 2005 r., III UK 76/05 (niepublikowanym) Sąd Najwyższy wywiódł, że takie rozumowanie opiera się na budzącym zastrzeżenia założeniu, jakoby o wyłączeniu spornych składników wynagrodzenia z podstawy wymiaru zasiłku chorobowego decydował ich charakter prawny (że były przyznawane oraz zmniejszane według uznania pracodawcy), ale oznacza to tyle, że nagrody wchodzą w ogólności w skład podstawy wymiaru zasiłku chorobowego, a o spełnieniu co do nich przesłanek z art. 41 ust. 1 ustawy zasiłkowej decyduje nie tylko treść przepisów zakładowych (ich jednoznaczność), ale także inne okoliczności, takie, jak stosowanie tych przepisów w praktyce pracodawcy oraz w stosunku do konkretnego pracownika.

Sąd Najwyższy podniósł, że ubezpieczona była zatrudniona od 1 lipca 2000 r. do 31 sierpnia 2001 r. na stanowisku księgowej za wynagrodzeniem zasadniczym (700 zł brutto) oraz premią. Świadczyła pracę od 1 lipca do 8 sierpnia 2000 r., za który to okres pracodawca przyznał jej nagrodę w kwocie 2.500 zł (ponad trzykrotność wynagrodzenia zasadniczego). W takim stanie faktycznym, zarówno przyznanie nagrody, jak też praktyczne stosowanie niejednoznacznych przepisów zakładowych

o wynagradzaniu, cechuje się całkowitą dowolnością, a więc nie zostały spełnione przesłanki art. 41 ust. 1 ustawy zasiłkowej, co oznacza, że wypłacona ubezpieczonej nagroda nie wchodzi w skład podstawy wymiaru zasiłku chorobowego. Sąd Najwyższy wskazał, że zaskarżony wyrok odpowiada prawu również z innych względów. Z punktu widzenia treści stosunku pracy i roszczeń z niego wynikających nie ma przeszkód, aby prywatny pracodawca (niekorzystający ze środków publicznych) przyznawał pracownikowi świadczenia w dowolnie wysokich kwotach. Dlatego też - co do zasady - złożenie oświadczenia o przyznaniu nagrody nie podlega kontroli sądu pracy. Jednakże wysokość wynagrodzenia za pracę wpływa na wysokość świadczeń z ubezpieczeń społecznych i w tym zakresie należy uznać obowiązywanie odmiennych zasad. W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, że ustalenie rażąco wysokiego wynagrodzenia za pracę może być, w konkretnych okolicznościach, uznane za nieważne jako dokonane z naruszeniem zasad współżycia społecznego, polegającym na świadomym osiągnięciu nieuzasadnionych korzyści z systemu ubezpieczeń społecznych kosztem innych uczestników tego systemu - art. 58 § 3 k.c. w związku z art. 300 k.p., a Zakład Ubezpieczeń Społecznych może zakwestionować wysokość wynagrodzenia stanowiącego podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie chorobowe (a więc także w zakresie wysokości świadczeń), jeżeli okoliczności sprawy wskazują, że zostało wypłacone na podstawie umowy sprzecznej z prawem, zasadami współżycia społecznego lub zmierzającej do obejścia prawa (uchwała z dnia 27 kwietnia 2005 r., II UZP 2/05, OSNP 2005 nr 21, poz. 338; Gdańskie Studia Prawnicze-Przegląd Orzecznictwa 2006 nr 2, poz. 16, z glosą D.E. Lacha). Sąd Okręgowy zaakceptował ocenę Sądu pierwszej instancji, że wysokość nagród była nieadekwatna do wynagrodzeń zasadniczych przysługujących poszczególnym pracownikom. Konkretnie, to wysokość nagrody przyznanej ubezpieczonej była nieadekwatna do jej wynagrodzenia zasadniczego, a przede wszystkim nieadekwatna do zakresu wykonanej pracy, świadczonej jedynie przez okres pierwszego miesiąca trwania zatrudnienia. Sąd Najwyższy stwierdził, że w tym przypadku występuje przypadek uzasadniający zakwestionowanie wliczenia ubezpieczonej tej nagrody do podstawy wymiaru zasiłku chorobowego ze względu na sprzeczność jej przyznania z zasadami współżycia społecznego.

W skardze o wznowienie postępowania płatnik składek zaskarżył w całości wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 sierpnia 2007 r. oraz poprzedzające go wyroki Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Przemyśle z dnia 9

listopada 2006 r. i Sądu Rejonowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Przemyślu z dnia 10 sierpnia 2006 r., wnosząc o wznowienie postępowania i zmianę wyroku Sądu Najwyższego przez uchylenie wyroków Sądów drugiej i pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu - Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Przemyślu oraz zasądzenie od strony przeciwnej kosztów postępowania. Jako podstawę wznowienia wskazano art. 401¹ k.p.c. w związku z art. 190 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

W uzasadnieniu skargi podniesiono, że wyrokiem z dnia 24 czerwca 2008 r., SK 16/06 Trybunał Konstytucyjny stwierdził, iż przepis art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, rozumiany w taki sposób, że w podstawie wymiaru zasiłku chorobowego nie uwzględnia się wypłaconych pracownikowi - w okresie przyjętym do jego ustalenia - składników wynagradzania, od których pracownik ten uiścił składkę na ubezpieczenie chorobowe, jest niezgodny z art. 67 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. W motywach zapadłego wyroku Trybunał Konstytucyjny stwierdził, iż „skutkiem niniejszego orzeczenia jest wynikająca z art. 190 ust. 4 Konstytucji możliwość wznowienia postępowania w sprawie, w których Sąd orzekł opierając się na niekonstytucyjnym rozumieniu art. 41 ust. 1 ustawy zasiłkowej”. W ocenie skarżącego, wyrok Sądu Najwyższego oraz poprzedzające go wyroki Sądów pierwszej i drugiej instancji w znacznej mierze oparte zostały na rozumieniu art. 41 ust. 1 ustawy zasiłkowej zakwestionowanym przez Trybunał Konstytucyjny.

Skarżący wskazał, że w wyniku wydania orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny został jasno ukształtowany stan prawny dotyczący podstawy wymiaru zasiłku z ubezpieczenia społecznego, a w związku z tym dysponent Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i sądy rozstrzygające w przedmiocie należnego pracownikowi wynagrodzenia chorobowego i zasiłku winny ustalać, które składniki jego wynagrodzenia były faktycznie wypłacane w okresie przyjętym do obliczenia przeciętnego wynagrodzenia, które składniki zostały faktycznie obciążone składką na ubezpieczenie chorobowe i do których składników pracownik zachował prawo w okresie pobierania zasiłku chorobowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przepis art. 412 § 1 k.p.c. określa zakres postępowania zapoczątkowanego skargą o wznowienie, stanowiąc, że sąd rozpoznaje sprawę na nowo w granicach, jakie określa podstawa wznowienia. Zakres ponownego rozpoznania sprawy uwarunkowany jest więc przyczyną wznowienia wskazaną przez skarżącego i nie jest dopuszczalne wyjście poza tę przyczynę. Warunkiem możliwości rozpatrzenia skargi o wznowienie postępowania jest między innymi stwierdzenie, że została ona oparta na ustawowej podstawie wznowienia. Jeżeli bowiem w okolicznościach konkretnej sprawy podnoszona przez stronę podstawa wznowienia w rzeczywistości nie zachodzi (nie istnieje) skarga podlega odrzuceniu z mocy art. 410 § 1 k.p.c. Skarżący wskazuje na podstawę wznowienia określoną w art. 401¹ k.p.c., przytaczając wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 czerwca 2008 r., SK 16/06, stwierdzający niezgodność z Konstytucją RP przepisu art. 41 ust. 1 ustawy zasiłkowej, w oparciu o który - zdaniem skarżącego - zapadło niekorzystne dla strony orzeczenie.

Stosownie do art. 401¹ k.p.c., można żądać wznowienia postępowania również w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie. Istotą regulacji zawartej w tym przepisie jest realizacja reguły określonej w art. 190 ust. 4 Konstytucji RP, zgodnie z którą orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z Konstytucją, umową międzynarodową lub z ustawą aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane prawomocne orzeczenie sądowe, ostateczna decyzja administracyjna lub rozstrzygnięcie w innych sprawach, stanowi podstawę do wznowienia postępowania, uchylecia decyzji lub innego rozstrzygnięcia na zasadach i w trybie określonych w przepisach właściwych dla danego postępowania. Chodzi o to, aby sprawa prawomocnie (ostatecznie) rozstrzygnięta w oparciu o akt normatywny niezgodny z Konstytucją była ponownie rozpoznana i rozstrzygnięta w zgodzie z wartościami i zasadami konstytucyjnymi. Aby taki cel instytucji wznowienia postępowania na podstawie art. 401¹ k.p.c. mógł być osiągnięty, wskazany przez stronę wyrok Trybunału Konstytucyjnego powinien dotyczyć aktu normatywnego lub zawartego w nim przepisu (przepisów) stanowiącego rzeczywistą podstawę prawną rozstrzygnięcia objętego zaskarżonym w tym trybie wyrokiem sądu.

W uzasadnieniu wyroku zaskarżonego niniejszą skargą o wznowienie postępowania, Sąd Najwyższy uznał, że rozstrzygnięcie Sądu drugiej instancji, niezależnie od dokonanej wykładni art. 41 ust. 1 ustawy zasiłkowej, odpowiada prawu z tego

względu, iż wysokość nagrody przyznanej ubezpieczonej była nieadekwatna do jej wynagrodzenia zasadniczego, a przede wszystkim nieadekwatna do zakresu wykonanej pracy, świadczonej jedynie przez okres pierwszego miesiąca trwania zatrudnienia. Uzasadnia to przyjęcie, że ustalenie tak rażąco wysokiego wynagrodzenia za pracę może być, w konkretnych okolicznościach sprawy, uznane za nieważne jako dokonane z naruszeniem zasad współżycia społecznego, polegającym na świadomym osiągnięciu nieuzasadnionych korzyści z systemu ubezpieczeń społecznych kosztem innych uczestników tego systemu - art. 58 § 3 k.c. w związku z art. 300 k.p. W takiej sytuacji Zakład Ubezpieczeń Społecznych może zakwestionować wysokość wynagrodzenia stanowiącego podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie chorobowe (a więc także w zakresie wysokości świadczeń), jeżeli okoliczności sprawy wskazują, że zostało wypłacone na podstawie umowy sprzecznej z prawem, zasadami współżycia społecznego lub zmierzającej do obejścia prawa (uchwała z dnia 27 kwietnia 2005 r., II UZP 2/05, OSNP 2005 nr 21, poz. 338; Gdańskie Studia Prawnicze-Przegląd Orzecznictwa 2006 nr 2, poz. 16, z glosą D.E. Lacha). W sprawie występuje taki właśnie przypadek, uzasadniający zakwestionowanie wliczenia ubezpieczonej nagrody do podstawy wymiaru zasiłku chorobowego ze względu na sprzeczność jej przyznania z zasadami współżycia społecznego.

Z oceny Sądu Najwyższego wynika zatem, że przyznanie wnioskodawczyni przedmiotowej nagrody było nieważne z mocy art. 58 § 3 k.c. w związku z art. 300 k.p., czego konsekwencją było bezpodstawne wliczenie tej nagrody do podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie chorobowe i w dalszej kolejności - do podstawy wymiaru zasiłku chorobowego. To, że ocena ta została dokonana obok rozważań odnoszących się do interpretacji art. 41 ust. 1 ustawy zasiłkowej nie może uzasadniać podniesionego w skardze zarzutu, że o treści zaskarżonego wyroku zadecydowała „w znacznej mierze” sprzeczna z Konstytucją wykładnia wskazanego przepisu.

Z tych względów skarga o wznowienie postępowania, jako nieoparta w okolicznościach sprawy na ustawowej podstawie wznowienia, podlega odrzuceniu z mocy art. 410 § 1 k.p.c.

=====